

Микола Олексійович ДАНИЛЮК

доктор економічних наук,
професор,
завідувач,
кафедра економіки підприємства,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
E-mail: econpid@nung.edu.ua

**ОЦІНЮВАННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
НА СТАДІЯХ ЙОГО ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ**

Данилюк, М. О. Оцінювання ділової активності підприємства на стадіях життєвого циклу [Текст] / Микола Олексійович Данилюк // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 2. – С. 119-126. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Узагальнено характерні ознаки та напрями оцінювання ділової активності підприємства. Обґрунтовано доцільність більш диференційованого оцінювання ділової активності за окремими видами діяльності та на усіх стадіях життєвого циклу. Побудована динамічна модель основних стадій життєвих циклів підприємства. Запропоновано критерії ідентифікації стадій життєвого циклу суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку та сформовано низку суперечностей соціальної складової.

Ключові слова: ділова активність; моделі життєвого циклу підприємства; стадії життєвого циклу; сталий розвиток; критерії ідентифікації; суперечності; економічна біфуркація.

Mykola Oleksiiovych DANYLIUK

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Head,
Department of Enterprise Economics
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
E-mail: econpid@nung.edu.ua

**EVALUATION OF BUSINESS ACTIVITY OF THE ENTERPRISE AT THE STAGES OF ITS LIFE
CYCLE**

Abstract

Characteristic signs and directions of evaluation of business activity of the enterprise are generalized. The expediency of more differentiated estimation of business activity for certain types of activity and at all stages of the life cycle is substantiated. The dynamic model of the main stages of the life cycles of the enterprise is constructed. The criteria for identifying the stages of the life cycle of economic entities in the conditions of sustainable development are proposed. A number of contradictions of the social component are formed.

Keywords: business activity; life cycle models of the enterprise; stages of the life cycle; sustainability; identification criteria; contradictions; economic bifurcation.

JEL classification: O10, O12

Вступ

Для нинішнього етапу розвитку вітчизняної економіки важливо, щоб реальний сектор економіки не лише стабільно функціонував, але й інтенсивно розвивався. Тому виникає нагальна необхідність у розробці такого дієвого організаційно-економічного механізму, який би максимально сприяв розвитку підприємництва за рахунок об'єднання зусиль та узгодження інтересів на трьох рівнях: держави, регіону

та суб'єктів господарювання. Першочерговим та актуальним завданням формування такого механізму є процес оцінювання рівня ділової активності колективу підприємств на усіх стадіях його життєвого циклу. При цьому, враховуючи реалії сьогодення, необхідна зміна всієї парадигми нинішнього розвитку – від ідеології «економічного зростання» до ідеології «розумної достатності». Така зміна має забезпечити гармонізацію та поєднання соціальних, екологічних та економічних цілей як рівнозначних складових у єдиній соціо-еколого-економічній системі.

Питання сутності ділової активності та активізації підприємницької діяльності, методики їх оцінки досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Однак сучасна динаміка умов господарювання висуває нові завдання не тільки до активізації розвитку підприємств загалом, а й до оцінювання і своєчасного управління тривалістю окремих стадій їх життєвого циклу. Враховуючи напрацювання вчених з цих питань, все ж недостатньо дослідженими вважаємо процеси об'єктивного оцінювання та диференціації цих стадій.

Мета та завдання статті

Метою дослідження було формалізувати та деталізувати процес оцінювання рівня активізації працівників на окремих стадіях життєвого циклу підприємства в умовах сталого розвитку. Завдання статті – обґрунтувати специфіку основних стадій життєвого циклу підприємства та їх динаміку, розробити критерії ідентифікації стадій життєвого циклу у форматі сталого розвитку та сформулювати суперечності, усунення яких зумовлено потребою підвищення ділової активності працівників підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Враховуючи сучасний етап розвитку суспільства, можна визнати аксіомою закономірне прискорення темпів громадського життя загалом та економіки зокрема, появу нових чинників у процесі господарської діяльності та великої кількості їхніх комбінацій, що збільшує відповідно кількість варіантів розвитку. Такі умови вимагають постійного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, оцінки рівнів їх ділової активності. Економічна категорія «ділова активність» з'явилася у вітчизняній теорії та практиці підприємництва відносно недавно, а згодом і критерії її оцінки, які характеризують досягнуті результати фінансово-господарської діяльності. Вивчаючи думки різних авторів, можна зробити узагальнений висновок, що ділова активність є досить багатокритеріальним поняттям, охоплює всі сфери діяльності підприємства та досить широко використовується в різних економічних дослідженнях. Так автори [1] пропонують аналізувати та оцінювати зовнішню та внутрішню ділову активність як у кількісному, так і в якісному вимірах (рис. 1).

Аналізуючи ділову активність можна виділити декілька її характерних ознак:

- наявність переваг підприємства насамперед у зростанні трудової активності та більш ефективному використанні усіх інших видів ресурсів, що дозволяє інтенсивно розвиватися в умовах ризику та постійної конкуренції;
- забезпечує формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання;
- проявляє здатність підприємства та його підрозділів утримувати позитивну динаміку узагальнюючих показників операційної, інвестиційної, фінансової та маркетингової діяльності;
- створює умови для стабільного зростання вартості підприємства.

Виходячи з перелічених вище ознак, на нашу думку, найбільшій уваги заслуговує підхід авторів [2] до визначення ділової активності на мікрорівні як комплексної характеристики діяльності підприємства, яка містить у собі оцінку ступеня напруженості та виконання планових завдань за усіма видами показників діяльності; сукупність зусиль, спрямованих на зростання прибутковості підприємства та його інвестиційної привабливості, пошук можливих резервів підвищення ефективності використання трудових, нематеріальних та фінансових ресурсів, прагнення лідерства на ринку. Оцінювання та аналізування ділової активності підприємства здебільшого здійснюють за такими напрямками:

- аналіз динаміки узагальнюювальних показників господарської діяльності на предмет виконання плану, забезпечення заданих темпів їх зростання (обсяг доходу, активів, прибутку, рівень рентабельності тощо);
- аналіз ефективності використання усіх видів ресурсів як в окремих структурних підрозділах, так і підприємства загалом.
- На наш погляд, з позиції необхідності удосконалення управління діловою активністю, її необхідно оцінювати більш диференційовано за окремими видами діяльності та на усіх стадіях життєвого циклу підприємства. Такий підхід до оцінювання забезпечить можливість розробки конкретних управлінських рішень щодо посилення ділової активності на окремих стадіях, етапах та видах діяльності.

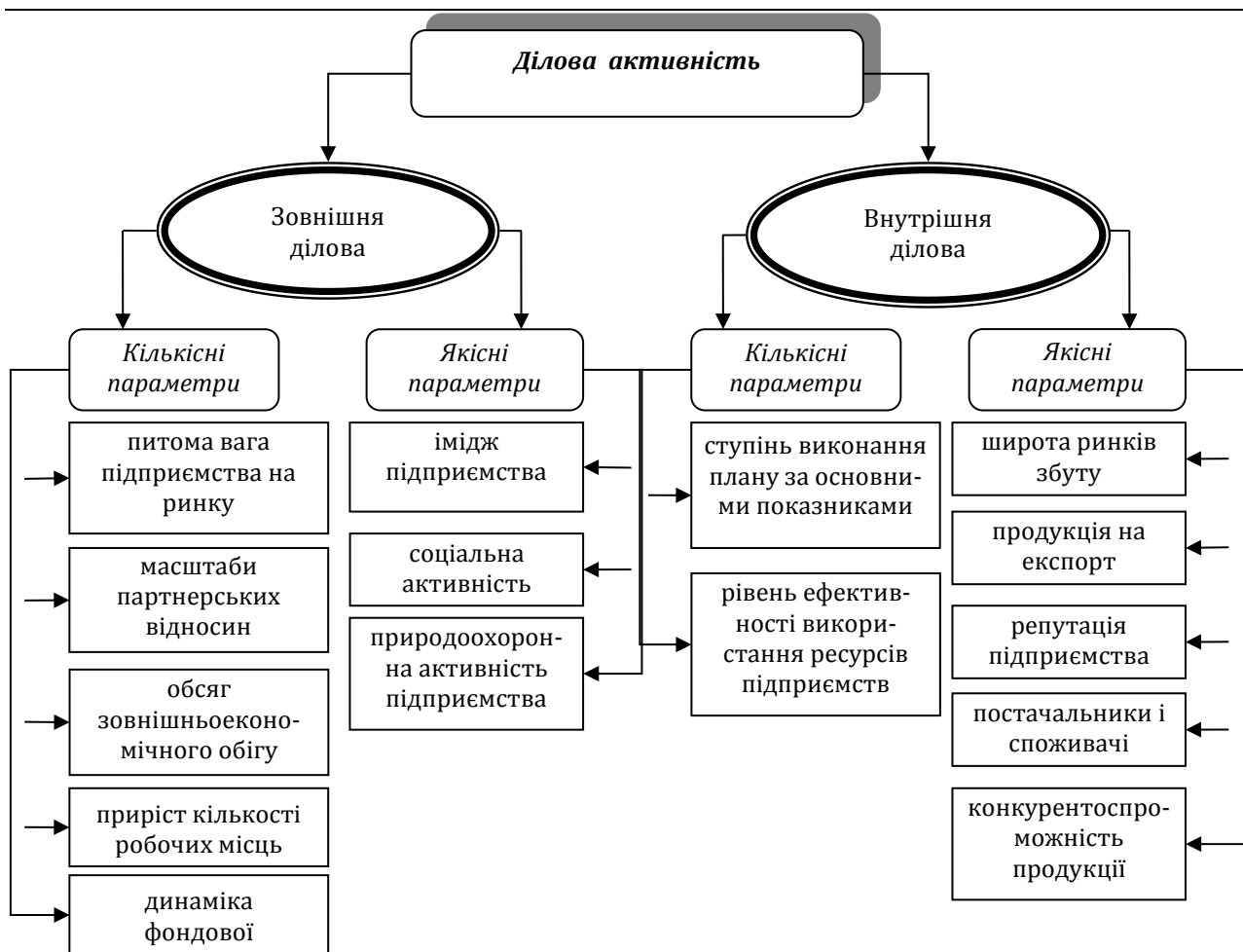


Рис. 1. Основні параметри оцінки ділової активності підприємства [1, с. 252]

Як відомо, діяльність будь-якого підприємства має циклічний характер розвитку – від зародження до ліквідації. У нинішніх економічних умовах концепція життєвого циклу набуває важливого значення з ряду причин: інфляційні процеси, нестабільність зовнішнього середовища, збільшення інтенсивності змін у внутрішньому середовищі, економічні кризи, які супроводжуються стратегічною невизначеністю, уповільнення темпів зростання та обмеженість ресурсів тощо. Серед економістів є різні точки зору на визначення категорії життєвого циклу підприємства (ЖЦП). У межах роботи нами розглядається як успішний варіант визначення ЖЦП дослідниці Матюшенко О. І. [3] – це сукупність стадій, що створюють закінчене коло розвитку протягом певного проміжку еволюції підприємства, кожна з яких характеризується певною системою стратегічних цілей та завдань, особливостями формування ресурсного потенціалу та досягнутими результатами функціонування.

Неоднозначним є підхід науковців до формування моделей життєвого циклу підприємства (МЖЦП), який відрізняється як кількістю стадій, так і їх змістом. Це видно з табл. 1, у яких кількість стадій коливається від трьох до десяти. Дискусійним у наукових виданнях залишається не тільки питання методичного підходу до визначення стадій ЖЦП, але й до вибору критеріїв оцінки діяльності підприємства, що характеризують його місце на кривій життєвого циклу у відповідних часових межах. Безумовно, що у нинішніх специфічних умовах зовнішнього оточення та своєрідними внутрішніми особливостями, підприємства не можуть мати однакові часові межі тієї чи іншої стадії життєвого циклу. Водночас залежно від стадії циклу повинні корегуватися основна та проміжні цілі діяльності підприємства, розроблятися відповідні заходи у системі менеджменту та маркетингу. Отже, ідентифікація стадії життєвого циклу, на якій знаходиться підприємство у конкретний момент часу, є досить важливим і нагальним з причини своєчасної підготовки та ухвалення необхідних управлінських рішень. Для цього пропонується використовувати такі методи: розрахунок фінансових показників; аналіз динаміки виторгу; методи найменших квадратів, побудови функції витрат, дисперсійного аналізу [8].

Незважаючи на наукові суперечності відносно кількості стадій ЖЦП (від трьох до десяти, табл.1), їх послідовності у часі, методах та показниках оцінювання тривалості кожної з них, можна стверджувати

з високою ймовірністю, що найбільш тривалою у часі є стадія «зрілість» (у МЖЦП [4] це «розквіт – стабільність – аристократія» у [6] це «стабілізація – експансія»). Але якщо розглядати діюче підприємство у більш тривалому періоді, то, на наш погляд, заслуговують на увагу в нинішніх умовах конкуренції та невизначеності три основні стадії ЖЦП – назовемо їх так: зростання – зрілість – спад. У більшості випадків ці стадії будуть повторюватися з кожним циклом, але тільки при проявленні ділової активності колективу щодо подальшого інноваційного розвитку підприємства для забезпечення його довголіття та конкурентоспроможності. Кожна із цих стадій ЖЦП має свої особливості, дослідження яких дозволить управляти відповідними процесами з метою тривалого перебування підприємства на перших двох стадіях та швидкого «проходження» наступної.

Таблиця 1. Моделі життєвого циклу підприємства

Автор, джерело			
I. Адізес [4]	Б. З. Мільнер [5]	В. С. Домбровський [6]	Д. Ліпіт, В. Шмідт [7]
СЖЦП			
1. Зародження	Народження	Народження ідеї	Народження
2. Дитинство	Дитинство	Старт	
3. Давай-давай	Юність	Зростання	Юність
4. Юність			
5. Розквіт	Рання зрілість	Стабілізація	Зрілість
6. Стабільність	Зрілість		
7. Аристократія	Повна зрілість		
8. Салем-сіті	Старіння	Спад	-
9. Бюрократія		Ліквідація	-
10. Смерть		-	-
-	Оновлення	-	-

**Складено на основі [4; 5; 6; 7].*

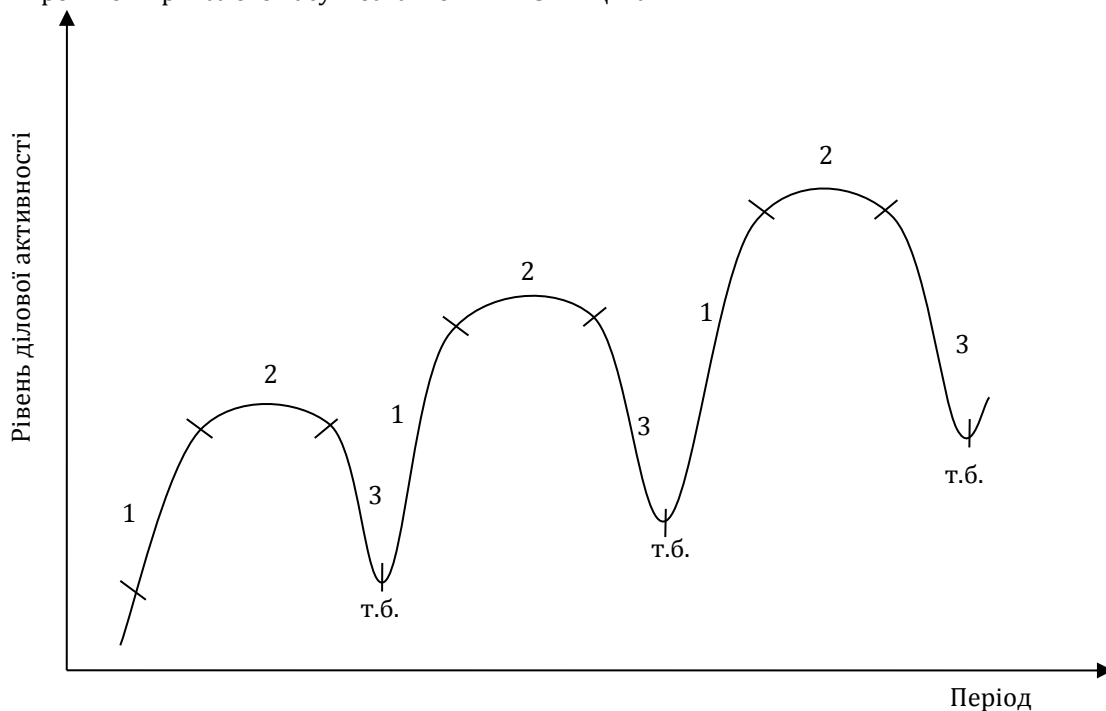
На стадії зростання підприємство може переглянути та розширити предмет діяльності, що потребуватиме додаткового основного та оборотного капіталу. При цьому необхідно бажане зростання розглядати через призму закону діалектики про перехід від кількості до якості, що конкретизується по-різному для кожного явища, процесу та виду діяльності. На цій стадії має відбуватися зміцнення становища підприємства на ринку, перегляд маркетингової політики. Важливим є перехід на новий рівень професійного менеджменту, нову систему управління, яка буде спроможна залучати, організувати роботу, мотивувати й утримувати кваліфікований персонал, що прискорить процес проходження точки беззбитковості та отримання прибутку, розмір якого почне збільшуватися.

На стадії зрілості підприємство виходить на новий рівень розвитку, оптимізувавши види діяльності, оволодівши власною ринковою нішею та побудувавши нову систему управління. Спостерігається висока завантаженість виробничих потужностей та стабільність надходження доходів, обсяги реалізації продукції та прибутку досягають максимальних значень. На цій стадії ділова активність має бути спрямована на підвищення ефективності усіх видів діяльності підприємства, розробку та реалізацію соціальних та екологічних програм, зміцнення корпоративної культури та інтеграційних процесів з можливим подальшим переходом до більш привабливої організаційної форми господарювання, що приведе до отримання ефекту синергізму. Для продовження тривалості цієї стадії важливим є постійне впровадження інновацій на усіх напрямках розвитку підприємства.

Якщо тільки колектив підприємства втрачає інтерес до інноваційних змін, настає стадія спаду, яка характеризується зниженням попиту на основні види продукції, падінням доходів від операційної діяльності та послабленням ринкових позицій. Виникає нагальна потреба у пошуку нових можливостей, сфер підприємництва, скорочення умовно-постійних витрат при збереженні необхідного рівня доходів. Неефективною стає діюча система управління та застарілі технології у виробничому секторі. Виникають проблеми із утриманням висококваліфікованих кадрів. Це приводить до необхідності перегляду стратегії розвитку підприємства загалом, та його окремих структурних підрозділів зокрема, пошуку креативних рішень щодо «перезавантаження» виробництва, зміни напрямів діяльності.

Оперативні дії керівництва та всього колективу у цій ситуації можуть привести до появи «точки біфуркації» (економічної біфуркації) зміни вектора системи – короткотерміновий перехід від спаду до стадії зростання (відродження) діяльності підприємства (рис.2). На відміну від статичних динамічних моделі, як відомо, описують не стан, а процес розвитку підприємства з урахуванням фактору часу, установлюючи безпосередній взаємозв'язок між СЖЦ тим самим наближаючи аналітичні висновки на основі економіко-математичної моделі до реальних умов функціонування економічної системи. Таким

чином, у випадку проявлення належної ділової активності підприємство буде продовжувати свою діяльність протягом тривалого часу – багатьох життєвих циклів.



Умовні позначення:

1 – стадії зростання (відродження)

2 – стадії зрілості

3 – стадії спаду

т.б. – «точка біфуркації»

Рис. 2. Динамічна модель основних стадій життєвих циклів підприємства

Незаперечним є той факт, що залежно від СЖЦ підприємства повинні змінювати мету і основні завдання своєї діяльності, виявляти найбільш дієві напрями реагування на ранні прояви переходу від попередньої до наступної стадії. У зв'язку з цим, важливим є вибір критеріїв ідентифікації підприємства на кривій життєвого циклу. На думку автора [9], з якою важко не погодитися, більшість підходів до визначення СЖЦ базуються на використанні одного або декількох показників, які не відображають всю діяльність підприємства та мало пов'язані між собою. Тут доречно скористатися аналогією з приводу нового підходу до системи оцінки розвитку країн – замість показника валового внутрішнього продукту (ВВП) на Всесвітньому економічному форумі в Давосі поточного року було презентовано Індекс інклюзивного розвитку (IDI), який складається з 12 показників. Він всесторонньо вимірює динаміку соціально-економічного розвитку, турботу про людей та дає більш адекватну оцінку суспільним процесам.

Тому, на нашу думку, для визначення СЖЦП та оцінки рівня активності працівників необхідно враховувати також комплекс показників наявного потенціалу підприємства та результатів його діяльності на кожній стадії життєвого циклу. З метою здійснення контролю та моніторингу досягнення окреслених цілей на відповідних стадіях, доцільно диференціювати показники на три групи у форматі сталого розвитку підприємств (табл. 2). Такий підхід до оцінювання враховуватиме тісну взаємодію та взаємовплив економічної, екологічної та соціальної складової суб'єкта господарювання.

Варто зауважити, що ділова активність колективу будь-якого підприємства залежить від двох основних чинників: адміністративно-колективних можливостей та індивідуальних здобутків. До першого блоку відноситься: матеріальна та нематеріальна мотивація; можливості кар'єрного зростання; соціальні гарантії; розвиток соціальної інфраструктури та корпоративної культури тощо. Другий блок представлений психофізіологічним станом працівників, професійним та інтелектуальним рівнем, схильністю до змін, умінням працювати в команді, духовно-моральними цінностями.

З позиції соціальної складової, усі працівники як носії як виробничих, так і партнерських стосунків перебувають у центрі суперечностей, що виникають у процесі реалізації стратегічних і тактичних цілей підприємства.

Таблиця 2. Критерії ідентифікації стадій життєвого циклу підприємства в умовах сталого розвитку

Основні СЖЦП	Показники оцінки		
	економічні	соціальні	екологічні
Зростання	<ul style="list-style-type: none"> – термін окупності інвестицій; – співвідношення темпів зростання активів та чистого доходу; – рентабельність окремих видів продукції; – ресурсомісткість продукції; – енергомісткість продукції; – частка сертифікованих видів продукції 	<ul style="list-style-type: none"> – кількість новостворених робочих місць; – рівень сплати податків; – фондоозброєність праці; – коефіцієнт обороту працівників за прийомом; – рівень оплати праці 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин; – коефіцієнт екологічної вмотивованості водогосподарської діяльності; – обсяг основних засобів природоохоронного призначення
Зрілості	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт оборотності активів; – питома вага продукції на складі; – інтегральний показник якості продукції; – наукоємність продукції; – співвідношення темпів росту валового прибутку та чистого доходу; – коефіцієнт фінансової стійкості 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень соціальних інвестицій; – коефіцієнт стабільності кадрів; – рівень виконання соціальних програм; – коефіцієнт якості людського капіталу; – рівень мотивування працівників 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень парникової інтенсивності валового доходу; – обсяги виробничих відходів; – рівень виконання природоохоронних заходів
Спаду	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт оновлення асортименту продукції; – матеріаловіддача; – коефіцієнт оновлення основних засобів; – темпи падіння активів; – вартість зобов'язань підприємства; – коефіцієнт зміни кількості укладених договорів поставок; – ефективність рекламних кампаній; – рівень постійних витрат підприємства 	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт плинності кадрів; – заборгованість по виплаті заробітної плати; – рівень збереження робочих місць; – рівень виконання колективного договору; – наявність коштів для фінансування соціальних програм 	<ul style="list-style-type: none"> – наявність природоохоронних заходів; – витрати на захист довкілля; – розмір штрафів за порушення екологічного законодавства

Нижче наведено низку суперечностей, які можуть виникати у процесі функціонування та регулювання, удосконалення та розвитку соціального потенціалу:

- між потребами працівників та реальними можливостями, що задовольняють їх;
- між необхідністю підвищення продуктивності праці та можливостями залучення більш кваліфікованих працівників;
- між потребою інноваційних змін у колективі та інертністю окремих членів колективу;
- між потребою забезпечення соціальної активності працівників та рівнем їх соціальної захищеності на підприємстві;
- між традиційними та творчими підходами при підготовці та ухваленні управлінських рішень;

-
- між необхідністю відтворення людських ресурсів і стимулювання праці та економічною необґрунтованою і соціально несправедливою ціною праці;
 - між досягнутим рівнем інтелектуального розвитку фахівця та посадою, яку він займає.

Усунення цих суперечностей буде вагомою передумовою активізації працівників при виконанні окреслених завдань для збалансованого розвитку підприємств у нинішніх умовах господарювання.

Висновки та перспективи подальших розвідок

1. Дієвість організаційно-економічного механізму сприяння досягненню цілей розвитку підприємництва залежить від рівня ділової активності на усіх стадіях життєвого циклу підприємства, пошуку нових підходів до управління ними, забезпечення підтримки безперервності процесу розвитку.

2. Практика показує, що будь-які підприємства проходять усі стадії життєвого циклу, найбільш тривалими з них є «зрілість» та «зростання». Стадія «спаду» вимагає мобілізації активності для прискореного проходження «точки біфуркації».

3. Підтримки довготривалого інноваційного розвитку потребує кожне підприємство, передумовою якого, в нинішніх умовах, є перманентне вивчення та моніторинг усіх складових сталого розвитку.

4. Ідентифікувати стадії життєвого циклу підприємства пропонується за допомогою сукупності показників, що мають властивість сигналізувати про загальні зміни в системі та слугувати передумовою для розробки відповідних заходів з врахуванням потреб сталого розвитку.

5. Оскільки ділова активність забезпечується за рахунок зростання рівня людських цінностей та потреб, важливим є виявлення та усунення суперечностей у розвитку соціального потенціалу підприємства.

6. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в побудові економіко-математичної моделі визначення меж окремих стадій та розташування підприємства на кривій життєвого циклу.

Список літератури

1. Дончак Л. Г. Ділова активність підприємства та шляхи її зміцнення [текст] / Л. Г. Дончак, О. М. Ціхановська // Вісник Мукачевського державного університету. – Економіка і суспільство. Випуск 10. – 2017. – С. 250-255.
2. Антипенко, Є. Ю. Аналіз теоретичних аспектів ділової активності підприємства та існуючих підходів до її оцінювання [Текст] / Є. Ю. Антипенко, С. М. Ногіна, Ю. С. Піддубна // Міжнародний науково-виробничий журнал. – Сталий розвиток економіки – №3. – 2013. – С. 76-80.
3. Матюшенко, О. І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка [Текст] / О. І. Матюшенко // Проблеми економіки. – № 4. – 2010. – С. 82-91.
4. Адизес, И. Управление жизненным циклом кооперации / И. Адизес. Пер. с англ. под науч. ред. А. Г. Сефаряна. – СПб.: Питер, 2007. – 384 с.
5. Мильнер, Б. З. Теория организации: учеб. / Б. З. Мильнер. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 558 с.
6. Dombrovskij, V. S. Taking into account the phases of the life cycle enterprise as a factor preventing its bankruptcy / V. S. Dombrovskij // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 113-120.
7. Мазур, И. И. Эффективный менеджмент: учебное пособие для вузов / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро, Н. Г. Ольдерогте. – М.: Высшая школа, 2003. – 355 с.
8. Ромашова, Я. В. Криза на різних стадіях життєвого циклу підприємства: причини та напрями реагування [Текст] / Я. В. Ромашова // Інвестиції: практика та досвід. – № 4. – 2016. – С. 45-49.
9. Примуш, Ю. С. Класифікація підходів до визначення стадій життєвого циклу підприємства / Ю. С. Примуш // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Випуск 8. Частина 3. – С. 108-111.

References

1. Donchak, L. H. & Tsikhanovs'ka, O. M. (2017). Dilova aktyvnist' pidpryyemstva ta shlyakhy yiyi zmitsnennya. *Visnyk Mukachevs'koho derzhavnoho universytetu*, 10, 250-255.
2. Antypenko, Ye. Yu., Nohina, S. M., Pidubna, Yu. S. (2013). Analiz teoretychnykh aspektiv dilovoyi aktyvnosti pidpryyemstva ta isnuuyuchykh pidkhodiv do yiyi otsynuyannya. *Stalyy rozvytok ekonomiky*, 3, 76-80.
3. Matyushenko, O. I. (2010). Zhyttyevyy tsykl pidpryyemstva: sutnist', modeli, otsinka. *Problemy ekonomiky*, 4, 82-91.
4. Adyzes, Y. (2007). *Upravlenye zhyznennym tsyklom kooperatsii*. SPb.: Pyter.
5. Myl'ner, B. Z. (2002). *Teoryya orhanyzatsyy*. Moscow: INFRA-M.
6. Dombrovskij, V. S. (2009). Taking into account the phases of the life cycle enterprise as a factor preventing its bankruptcy. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, 9, 113-120.

-
7. Mazur, Y. Y., Shapiro, V. D., Ol'derohte, N. H. (2003). *Effektivnyy menedzhment*. Moscow: Vysshaya shkola.
 8. Romashova, Ya. V. (2016). Kryza na riznykh stadiyakh zhyttyevoho tsyклу pidpryyemstva: prychny ta napryamy reahuvannya. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 4, 45-49.
 9. Prymush, Yu. S. (2014). Klasyfikatsiya pidkhodiv do vyznachennya stadiy zhyttyevoho tsyклу pidpryyemstva. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 8(3), 108-111.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2018 р.